

УДК 677.02

**СТАРОДАВНІ СВДОЦТВА РОЗВИТКУ ТЕКСТИЛЬНОЇ СПРАВИ
(СТОРІНКИ ІСТОРІЇ ТЕКСТИЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА)**

В.Д. ОМЕЛЬЧЕНКО

Київський національний університет технологій та дизайну

Повідомлення I

У статті розглянуто питання аналізу різноманітних стародавніх джерел вивчення техніки та технології розвитку текстильного виробництва. Представлені приклади письмових та мистецьких джерел, авторами яких були відомі митці, та загального стану розвитку тодішньої текстильної справи

Історія виникнення текстилю та одягу з нього налічує багато тисячоліть. Вона тісно переплітається з історією розвитку як самої людини, так і історією її етногенезу та соціальної розбудови життєдіяльності.

Об'єкти та методи дослідження

Об'єктом дослідження є історичний розвиток техніки і технології текстильного виробництва та джерела вивчення цього процесу.

Постановка завдання

Метою роботи є аналітичний огляд відомих джерел, за якими вивчаються особливості технологічних процесів стародавнього світу та ознайомлення науково-технічних працівників з прикладами письмових та мистецьких творів, які слугують неоціненними свідченнями розвитку технічного прогресу.

Результати та їх обговорення

Для спеціалістів, які вивчають історію розвитку текстильного виробництва неоціненними джерелами стають найрізноманітніші артефакти. Це, в першу чергу, значна кількість наскельних малюнків, які знайдені у різних частинах світу. Це також різноманітні знахідки у стародавніх похованнях, курганах, пірамідах, печерах, первісних стоянках людини. Часто, там знаходили найрізноманітніші знаряддя виробництва та рідше збережені фрагменти текстильних матеріалів та навіть одягу. На основі всебічного вивчення цих знахідок спеціалісти текстилю та історики проводили реконструкцію тодішньої техніки та технології виробництва текстильних виробів. Завдяки цим артефактам вдалося відкрити таємниці давніх технічних рішень. Відомий історик текстильної техніки професор Тейлор (Англія) у свій час писав: «Одяг зі шкіри тварин, який носили дикуни давнього світу, згнив без сліду вже багато тисячоліть тому назад. Але по знайдених у землі великій кількості знарядь з гострого каміння, які слугували для вироблювання шкір, ми можемо робити висновок про поширення їх застосування» [1].

Більш пізніми джерелами розвитку текстильної справи стають, як археологічні знахідки, так і настінні майоліки, настінні розписи, картини найвідоміших художників раннього та середньовіччя. Особливо безцінними є письмові джерела про різні факти, які відносяться до виробництва текстилю. Такі відомості знаходять і у клинописних дощечках стародавнього Вавилону, і у настінних написах та у папірусах давнього Єгипту, і в берестяних грамотах Новгороду, і в ієрогліфічних записах давнього Китаю. Такі відомості знаходять також в римській та грецькій літературі еллінської епохи. Багато цікавих технологічних відомостей знаходяться у старих офіційних документах державної влади.

Вивчаючи ці джерела, перед дослідниками оживає дух тієї епохи, соціальний стан та професійні можливості людей, які займалися виробництвом та розвитком текстильної справи. Стає можливим історично реконструювати причини та наслідки тих чи інших технічних рішень та мотивацію дій, пов'язаних з цим людей.

Слід також додати, що неоціненним джерелом вивчення стародавніх текстильних технологій, були географічні та етнографічні відкриття XVIII та XIX сторіч. У ці часи одночасно з колонізацією нових територій, вченими-етнографами були описані технології переробки текстилю у племен, які знаходились на первісних стадіях розвитку. Ці технології дійшли до нашого часу через багато тисячоліть без будь-яких змін.

Більшість вчених вважають, що одночасно з використанням людиною для одягу шкір тварин, почалося і використання для цих цілей моху та кори дерев.

Австралійські та полінезійські племена зберегли давню технологію обробки кори дерев. Дерев'яними чи кам'яними спеціальними шкребками знімали з дерев великі куски кори, які потім розм'якували у великих барилах сумішшю води та сечі. Після цього ця кора вибивалась дерев'яними колотушками і з'єднувалась окремими кусками за допомогою примітивного зшивання чи зклеювання. Іноді така кора перед з'єднанням розкрюювалась. Незграбний одяг був таким чином готовий. Прибережні племена цих країн раковинами зішкрібали з кори зелені частини, розмочували кору у морській воді, а потім розрізали її на довгі тонкі полоси, які накладали одна на одну і відколочували нарізними дерев'яними колотушками до її перетворення у м'яку войлокоподібну масу, що нагадувала грубезне сукно.

Найдревнішими, що дійшли до нас, зразками текстилю були залишки льняних та вовняних тканин, які знайшли у стародавній культурі свайних будівель Швейцарії. Час виготовлення цих тканин датується 8–6 тис. р. до н.е. Вони явно були виготовлені методом ручного ткацтва з мочала. Є також думка, що для виготовлення одного з видів тканин був застосований примітивний ткацький верстат.

До речі, на вивчення цих найдревніших зразків тканин вченим різних спеціальностей потрібно було витратити кілька років кропіткої праці. Не останню роль у цих дослідженнях, окрім істориків, відігравали і спеціалісти текстильного виробництва. В результаті були отримані повні і різноманітні відомості про ці вироби, що було неоціненним науковим внеском у розуміння процесу розвитку діяльності людини.

Відзначимо, що на ці дослідження витрачались та витрачаються великі кошти. На жаль, є і протилежні приклади.

Так, ще не дуже давно до України по культурному обміну привезли зі Швеції на місяць для загального ознайомлення оригінал прапору одного з найвідоміших українських гетьманів. Українські спеціалісти з текстилю звернулися до свого керівництва за підтримкою по питанню надання можливості більш предметно познайомитись з прапором, тим більше, що прапор був достовірно виготовлений і розфарбований в Україні. При цьому річ ні в якому разі не йшла про будь-які фізико-механічні чи інші випробування, ніяким чином ніхто не мав на увазі щось змінювати у структурі будь-якої ниточки прапору. Хотіли тільки зрозуміти: хто, де, за якої технології, та з якого сорту льону виготовив в Україні цей прапор.

Несподівано, на превеликий подив, спеціалісти наштовхнулися на відмову підтримати це прохання. Неофіційно текстильникам пояснили, що по-перше, ніхто не хоче займатися офіційними

клопотами по отриманню шведського дозволу, а по-друге, просто здивувались: мовляв, кому це потрібно? Краще би шведи відмовили, ніж свої не підтримали, продемонструвавши своє відношення до вивчення історії свого народу.

Але повернемося до теми статті. Знайдені артефакти дозволили встановити технологічну послідовність виготовлення льняної пряжі в Індії у 4-му тисячолітті до нашої ери. При цій технології стебла льону виривалися вручну і після обрізки головок вимочувалися, а потім висушувалися на сонці. Висушений льон виколочували дерев'яними калаталами, а потім м'ятий льон для рихлення волокон та видалення різних домішок витіпували за допомогою сучкуватих паличок чи спеціальних ножів. В результаті цієї операції з льону отримували різні його складові. Для паралельного розміщення отриманих волокон льон багато разів прочісували ребрами та кістками тварин, дерев'яними пластинами, кістяними гребнями, шишками реп'яха, а також дерев'яними кардами. Після прочісування льон був готовий для подальшого прядіння.

Майже за цими технологіями працювали у ті ж часи з льоном у Єгипті, а потім у Месопотамії. У цих країнах розквіт льняного виробництва припадає на період 2500–2200 р.р. до н.е.

Первісна технологія ткацтва також нараховує багато тисячоліть. Наприклад, серед вже згаданих знайдених у Швейцарії зразках тканин знаходяться тканини кіперної кладки. Це означає, що давні ткачі вже майже 10 тис. років до нас знали, яким чином працювати з кількома зівками для отримання складних ткацьких кіперних переплетень. Їм для утворення кількох зівків потрібно було відбирати нитки, які знаходилися на рівних інтервалах одна від одної. У знайдених тканинах це були такі аналітичні записи переплетень: 1, 5, 9, 13, 17, 21 та 4, 8, 12, 16, 20 (4 зівка) [2]. Є всі підстави зробити припущення, що якщо стародавні ткачі знали, як отримати кіперну тканину, то вони могли виготовити і атласні переплетення.

Різноманітні джерела свідчать, що у країнах стародавнього світу розвиток текстильного виробництва на продаж почався у різні періоди. Наприклад, Китай і Індія – з 4 тис.р.р. до н.е., Вавилон – з 4–3 тис.р.р. до н.е., Єгипет – з 3400 р.р. до н.е., Фінікія – з 3 тис.р.р. до н.е., Ізраїль та Іудея – з IX–VIII ст. до н.е., Персія – з VI ст. до н.е., Греція – з Vст. до н.е., Рим та країни еллінського світу – з III ст. до н.е.

При цьому слід відзначити, що якщо Китай є батьківщиною промислової переробки шовку, то Єгипет – льону, а Індія – бавовни. Причому, бавовняні тканини стародавньої Індії були настільки якісними, а технології їх виготовлення для свого часу досконалі, що з глибин тисячоліть дійшли до нас назви сучасних бавовняних тканин, такі як індієн (печатна тканина), мадаполам, каліко чи міткаль, банданас, тощо. Те ж саме можна сказати про барвник індиго.

Письмові джерела еллінського світу багато у чому розкривають перед нами як особливості тодішніх текстильних технологій, так і особливості розподілу виробництва. У стародавній Греції було добре розвинуто виробництво вовняних тканин. Тільки починаючи з IV ст. н.е. у Аттиці освоюється виробництво тонких полотен з імпортованого з Єгипту льону. Грецькі майстри швидко оволоділи льняними технологіями і Греція через порт Коринф почала експортувати чудові тонкі льняні туніки.

У своїй більшості грецьке ткацьке виробництво до VI ст. до н.е. концентрувалося у домах тодішньої знаті, а потім почали створюватися спеціальні мануфактури, де у своїй більшості використовувався рабський труд. Тільки у III ст. н.е. у Греції та Римі почали в текстильному виробництві широко застосовувати працю вільних ремісників. В той же час елліни вважали, що мистецтво ткацтва їм надала богиня Афін і дами тодішнього вищого світу змагалися між собою у вмінні виготовляти пряжу за допомогою найдорожчих пряслиць (веретен), що виготовлялися із золота, слонової кістки з художніми

розписами. Про виготовлення в Греції чудових тканин свідчить великий Гомер у своїй «Одіссеї» (переклад на рос. мову М. Жуковського):

«Жило в пространстве двора пятьдесят рукодельных невольниц:
Рожь золотую мололи одни жерновами ручными,
Нити сучили другие и ткали, сидя за станками
Рядом, подобные листьям трепещущим тополя, ткани ж
Были плотны, что в них не впивалось и тонкое масло,
Сколь греческие мужи отличны в правлении были
Быстрых своих кораблей на морях, столь отличны их жены
Были в тканье: их богиня Афина сама научила
Всем рукодельным искусствам, открыв и хитростей много».

Великий поет зумів в кількох рядках надати повну картину про тодішнє текстильне виробництво: хто працював, які були основні операції технологічного процесу, яка була якість виробів та під патронатом кого знаходилося виробництво.

А славнозвісний давньоримський поет Катутла ще у I ст. до н.е. в одній зі своїх епіграм блискуче дав опис технологічного процесу веретеного прядіння, що у російському перекладі Афанасія Фета був таким:

«...Привычные руки над вечной корпели работой
Левая прясло держала, увитое мягкой шерстью,
Правая же то легко приподнявши персты, отводила
Нить, что пряла, то пальцем большим крутя, запускала
Веретено равновесное, словно кубарь закруживши.
Зубы равняли меж тем постоянно работу щипками,
И приставали к засохшим губам постоянно окустки от шерсти,
Что торчала сперва комками по сглаженной нити».

Катутла чудово знав цю технологію, бо у дитинстві приймав участь у цьому процесі у рідній Вероні. Пушна та масна вовняна пряжа не потребувала при прядінні змочування слиною (на відміну від льону), але її теж для вирівнювання по всій довжині протягували прядильники між своїми зубами.

Цікаво, що до А. Фета перекладами віршів Катутли займалися і інші поети. Але наведена вище частина епіграми була завжди якась незрозуміла та невиразна, бо перекладачі не розуміли принцип стародавнього прядіння. Тільки у 80-х роках XIX ст. великий російський поет А.Фет зробив блискучий переклад цієї поезії, для чого йому, як свідчать спогади сучасників, довелося найдетальніше ознайомитись з московськими прядильними виробництвами. Він завжди відстоював лінію точності перекладу, іноді і за рахунок синтаксичної незграбності. Ми бачимо у його перекладі цікавинку – абсолютно точне по змісту застосування тодішнього російського технічного терміну «кубарь», що означав дзигу-диск для забезпечення обертання веретена. До речі, за свої переклади античної поезії його обрали членом-кореспондентом Академії наук.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тейлор Е. Первобытная культура, Госоцэкономгиз. – М.: – 1939. – 132 с.
2. Гейерли. Первобытная техника, – М. – 1924. – с. 448–449.

Надійшла 27.12.2011